

Ny Kungl. förordning angående begravningsplatser, gravsättning, eldbegängelse i kraft från 1961

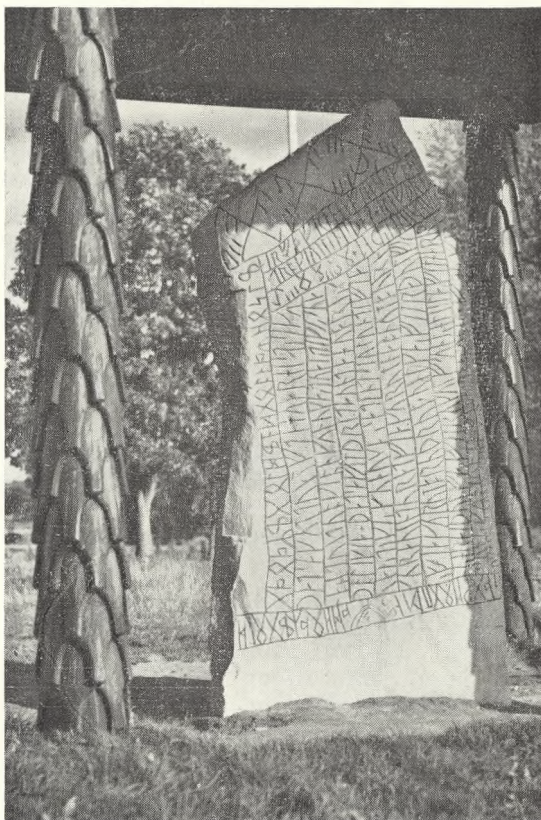
F. d. kyrkogårdsföreståndare Hilding Claesson

Medan man i Danmark kan räkna med att lagar och Kungl. förordningar rörande kyrkor och kyrkogårdar, eldbegängelse och begravningsväsen i allmänhet utfärdas via justitie- och/eller kyrkodepartementen — vilket även i stort sett sker i Norge — får man i Sverige räkna med en vida större fördelning.

Allt, som kan hänföras till *kyrkolag* (t. ex. § 6—11 i 1957 års lag om jordfästning m.m.) skall godkännas både av det normalt vart femte år sammanträdande *kyrkomötet* och av *riksdagen*. Lagen utfärdas genom justitiedepartementets försorg. Däremot kan lagar om byggandet och underhåll av kyrka (men icke kyrkogård) utfärdas via ecklesiastikdepartementet. Till kyrkolag har även räknats den nu gällande 1916 års lag om *nyttjanderätt till gravplats*. Juridiska sakkunniga har dock hävdad att denna lag är av *privaträttslig natur*.

Kungl. förordningar (Kungl. Maj:ts kungörelser) äro till skillnad från lag sådana bestämmelser som tillhöra *Konungens administrativa lagstiftningsrätt*. Sådana Kungl. förordningar har ifråga om ärenden som berört begravningsväsendet m.m. utfärdats via *kommunikationsdepartementet* (frågor som avgöras av *Kungl. byggnadsstyrelsen* angående anläggning, utvidgning eller annan icke oväsentlig förändring av kyrkogård eller urnlund — dock ej minneslund —, gravkapell, krematorium m.m.); via *finansdepartementet* (frågor som höra sammans med redovisningen av döda och som handläggas av riksbyrån för folkbokföringen); via *inrikesdepartementet* (vissa frågor ang. eldbegängelser och krematorier, polismyndigheternas tillståndsgivning till eldbegängelse, sanitära föreskrifter (gravdjup och skyddstid — läkarnas dödsbevis — medicinalstyrelsen, m.m.); via *ecklesiastikdepartementet* (lik för de anatomiska institutionerna m.m) via *socialdepartementet* (vissa här icke angivna frågor).

Som synes har lagstiftningen rörande begravningsväsendet varit synnerligen splittrad beroende på att den enhetlighet

121. Rökstenen ved Rök kirke i Sverige.

Se texten s. 94.

som kännetecknade 1686 års kyrkolag — och vars grundprinciper ännu gäller — icke kunnat upprätthållas. Under senare år har en avsiktlig strävan förelegat i såväl motioner till kyrkomötena som i lagstiftningsarbetet att stärka gravrättens och begravningsrättens *offentligrättsliga ställning ävensom att göra densamma oberoende av kyrkolagen*.

Man kan säga att hela rättsområdet håller på att sammanföras i efterföljande tre grupper.

Grupp I*). Gravrätten.

Den nuvarande lagen om nyttjanderätt till gravplats av år 1916 är föråldrad. Efter ej mindre än 4 framstötter i kyrkomötena under åren 1941, 1946, 1957 och 1958 tillkallade justitieministern den

*) Artikelförfattarens uppdelning.

23/1 1959 justitierådet Hugo Digman att utreda frågan om gravrätt m. m. Hans förslag överlämnades till justitieministern den 30/12 1960 och omfattar dels ett förslag kallad *begravningslag* omfattande *jordfästning* (*grupp II**), om *gravsättning* och *begravningsplats* (ingår här i *grupp III**) samt om *gravrätt*, dels ett förslag till *begravningskungörelse* omfattande *begravningsplatser och dess anläggande m. m.*, om *gravkarta och gravbok*, om *gravbrev och reglementen*, om *krematorium*, om *gravar* samt om *gravsättning och eldbegängelse* m. m. (alltsammans i huvudsak hörande till *grupp III*). Dessa rätt ingående förslag som till stor del utgöra en blivande riksdags- och även kyrkomötesfråga kan icke behandlas här.

Grupp II. Jordfästningslagen.

I 1686 års lag fanns ett kapitel som handlade om „Kristlig begravning“. Där sammanfattades allt som behövdes den tiden om begravningen och kyrkogårdarnas underhåll. I stort gällde densamma till 1894 då en ny lag av begränsad omfattning tillkom, nämligen „lag om jordfästning“. Därvid kom ett helt nytt ord in i lagen nämligen ordet „jordfästning“. Detsamma hade — såvitt jag vet — inget burskap i förutvarande kyrkolagstiftning och dess betydelse var helt *hednisk*, nämligen „att läsa eller med andra magiska medel binda den döde vid jorden så, att han ej gick igen“. Jordfästningen fick icke förrättas av annan än präst i svenska kyrkan (med vissa av Konungen medgivna undantag).

De starka religiösa rörelser, som uppstått i Sverige under 1800-talet, och som statskyrkans ledning i regel systematiskt motarbetade, medförde en stark spänning mellan en del av prästerskapet och de frikyrkliga särskilt beträffande dop och begravningar. Till de senare anslöt sig också — av helt andra skäl — huvudparten av den växande socialdemokratiska arbetarörelsen (Hjalmar Branting begärde en gång utträde ur statskyrkan för anslutning till metodist-episkopalkyrkan vilket dock ej fullföljdes). Till följd av dessa rörelser framväxt upphävdes det *ovilkorliga jordfästningstvånget* år

1926. Därvid bibehölls ordet „jordfästning“ för svenska kyrkans räkning medan frikyrklig och borgerlig begravning i dödboken skulle antecknas med „begravd utan jordfästning i svenska kyrkans ordning“. Dessutom skulle ansökan om sådan begravning ske skriftligt till sockenprästen. Den skriftliga ansökan bortföll 1951 i samband med antagandet av *religionsfrihetslagen*. Sistnämnda lag blev upphovet till en ny lag om *jordfästning m. m. år 1957* varvid statskyrkans monopol på „jordfästning“ avskaffades i och med att en klarare nomenklatur infördes, nämligen:

- a. Begravning = de samlade åtgärderna vid dödsfallet.
- b. Jordfästning = de högtidligheter som höra sammans med avskedstagandet av den döde oberoende om det sker efter statskyrklig, frikyrklig, främmande kyrkosamfunds eller rent borgerlig ritual.
- c. Gravsättning = kistans, urnans eller askans nedsättande i grav eller urnans insättande i kolumbarium eller på annan godkänd plats.
- d. Eldbegängelse = likbränning.
- e. Bisättning = den dödes överflyttande till kyrka, gravkapell eller krematorium i väntan på jordfästning. Ordet finnes ej i författningarna men är i allmänt bruk.

Jordfästningslagen uppdelas i allmänna bestämmelser av icke kyrkolags natur samt „om jordfästning inom svenska kyrkan m. m.“ av kyrkolags natur. Därvid förutsattes att medlem av svenska kyrkan skall jordfästas i svenska kyrkans ordning men detta är icke obetinget nödigt (de flesta frikyrkliga äro nämligen medlemmar i svenska kyrkan = statskyrkan). I första hand gäller här den avlidnes eller de anhörigas önskemål beträffande formen för jordfästningen även om de tillhöra statskyrkan. Å andra sidan har även icke kyrkotillhöriga rätt till jordfästning enligt svenska kyrkans ordning om så önskas. I motsats till danska folkkyrkans prästerskap kan en svensk statskyrkopräst icke vägra att jordfästa en död som skall undergå eldbegängelse.

(fortsättes)

Artikelförfattarens uppdelning.

1100 til 1350 (middelalder) er den rejste runestensmode totalt uddøet; kristendommen havde da fæstet rod i Danmark, og hovedmassen af runeindskrifter anbragtes nu på ligsten og kirkelige genstande.

Til de seneste tider kan gravmælekunstnere hente impulser fra runestene, både i det ganske enkle at rejse en natursten over graven og dette i naturstens overflade at indføje det, der skal fortælle og minde os om den hedengangne. At dette i vor tid er gjort med smidighed, er kendt, og at det også er gjort uheldigt, får erkendes. Runestenenes alder og værdighed lider dog ikke under, at de er dårligt eftergjort, og deres fortættede tale fra kirkegårde, våbenhuse og grønne høje giver liv på de pletter i nordiske riger, hvor de står til sene tider.

Mens man fra Sverige kender flere af de kunstnere ved navn, som gjorde runesten, kendes ingen navngivne i Danmark. Disse sidste forbliver (i hvert fald indtil videre) som ukendte, men særdeles agtede forfædre for senere tiders gravmælekunst.

Overfor anvendelse af runeskrift stod den første gejstlighed i og for sig ikke fjendtlig, siger dr. C. W. Westrup i sit skrift *Danske Gravmæler*, der er udsendt som særtryk af artikler i *Vore Kirkegårde*. Derfor kan man have runesten, der er viet til *Thor*, ligeså godt som senere gravmæler, hvor der bedes en bøn for den avdødes sjæl, og det er allerede anført, at den korsfæstede frelser er indhugget i den store Jellingsten, hvor man vistnok finder den ældste nordiske fremstilling af Kristus uden kors, men med udbredte arme, altså ligesom korsfæstet.

Korset har iøvrigt været brugt i førkristen tid på (eller som) gravmæle. Stenkors er kendt fra udgravninger på Kreta fra flere hundrede år før Kr., og fra Tyskland kendes bl. a. et førkristeligt stenkors med en menneskelig figur på, der bringer ligheden med den korsfæstede nær, uden at det har haft eller har kunnet have noget dermed at gøre. At to streger, der krydser hinanden (i dekorativt øjemed) danner et kors, er uomtvisteligt, uden at der derfor behøver at være tale om et kristent kors, og på samme måde vides det, at kors i mange tilfælde, længe inden kristendommens indførelse har været anvendt i profylaktisk

hensigt, altså som forebyggende, og overfor gengangeri har man taget visse forskellige forholdsregler, som det siden ses i afsnit 5. Så umuligt er det ikke, at kors har været at finde på gravene, før kristendommens indførelse i Norden.

For gravmælerne blev kristendommens indførelse aldeles avgørende især derved, at kristendommen tog afstand fra højlægningen; al jordfæstelse i „høj og heden jord“ skulle avskaffes. Man samlede de døde omkring kirken, der ofte selv lå på en høj eller et højt punkt i terrainet, men tankegang og praxis forbød i sig selv, at der her udførtes højlægning på „gammeldags“ maner.

Og dog kan man ikke se bort fra, at for den jævne mand og kvinde (almuen), som ikke havde mulighed for i materialer at rejse et minde, har det stået som noget af værdi for erindringen og mindet om den avdøde, at der over graven hvælvedes en kulle; kendere vil vide, at denne kulle på sin vis kan føres tilbage til romernes tumba og er videreført i sarkofagen, den stivnede kulle; og fil. dr. *Sune Ambrosiani* fremsætter den anskuelse, at netop gravkullen for almuesmanden blev det, som man behøvede og ønskede.

Når vor tid også her og der i nordiske lande har bibeholdt „højen“ (kullen) over graven, kan dette ha lignende årsager, men kan også ske mere ud fra den rent praktiske ting, at der er blevet noget jord tilovers fra gravkastningen, og at det er den letteste måde at anbringe det på. At bautastene med kristendommen ikke strax blev til liggesten, ved vi — det måtte ha sin tid, og som foran nævnt holdt Bornholm længst ud. Men avløst blev dog skikken. —

Ny Kungl. förordning angående begravningsplatser, gravsättning, eldbegängelse

H. Claesson

(fortsat fra s. 96)

Ej håller är det vanligt att prästerna vägrar vara närvarande vid gravsättning av en urna (enstaka fall av vägran har förekommit). Däremot kan de vägra att

upplåta sockenkyrkan för jordfästningar i annan ordning än svenska kyrkans. Bestämmelsen är införd i jordfästningslagen men den har förorsakat många bittra uttalanden såväl för som emot både i kyrkomötena och i riksdagen. På det senare stället krävde justitieministern att bestämmelsen skulle tillämpas i „*generös anda*“.

I motsats till folkkyrkans präster synes de svenska prästerna vare hårdare bundna att följa det av „Konungen gillade och stadfästa“ ritualet enligt kyrkohandboken. Det beklagliga med denna ordning är att det finnes ett „finare“ ritual med altartjänst och tre psalmer och ett enklare utan altartjänst och med två psalmer. Det har på många håll lett till en uppsortering av de döda ofta beroende av jordfästningsrummets finare eller enklare karaktär.

Klockringning får ske vilken jordfästningsform som än användes.

Grupp III. Kungl. Maj:ts kungörelse om begravningsplatser samt gravsättning och eldbegängelse m. m. av den 11. november 1960. (Trädde i kraft den 1. jan. 1961).

Ifrågavarande Kungl. förordning är utfärdad på administrativ väg och den torde i viss mån få anses tillfällig i väntan på genomförandet av de förslag jag omnämnt under grupp I.

Förordningen, som innebär en samordning mellan bestämmelser utfärdade av kommunikation- social- ecklesiastik- och inrikesdepartementena har nu överförs till en enhet inom inrikesdepartementet. Den omfattar, A*) definition ang. vad som menas med en begravningsplats. Dit räknas allmän begravningsplats = kyrkogård, gravkor, kolumbarium, urngård (urnlund) och minneslund. Den senare definieras såsom ett område på en begravningsplats, inom vilket aska efter avliden som undergått eldbegängelse nedgräves eller utströs utan att särskilda gravplatser avskiljas.

Förslag till ovannämnda (utom minneslund) samt till krematorium, gravkapell och andra byggnader på begravningsplats ävensom utvidgning eller väsentlig förändring samt rivning av byggnader och murar m. m. skall fastställas av byggnadsstyrelsen efter vissa myndigheters hörande. Förslag till minneslund jämte ordningsföreskrifter för densamma fastställas däremot av Kungl. Maj:t efter

byggnadsstyrelsens yttrande om lämpligheten.

Jämfört med den „Kongel. anordning“ av den 20/4 1953 är bestämmelserna synnerligen sumariska. Planteringar omnämnes överhuvudtaget icke. I den gamla hälsovårdsstadgan sades det att „kyrkogård skall vara prydligt planterad“.

Ovannämnda förslag har utbrutits ur 1920 års förordning om det offentliga byggnadsväsendet och därvid givits en klarare och redigare text.

En värdefull nyhet, som icke finnes i hittillsvarande svenska förordningar men väl i danska och norska, det är att begravningsplats med tillhörande byggnader icke får nedläggas eller tagas i bruk för andra ändamål utan Kungl. Maj:ts medgivande.

Från hälsovårdsstadgan har överförts dels bestämmelserna om gravdjup (normalt minst 2 meter, länsstyrelse kan medgiva undantag) samt skyddstid (minst 15 år) ävensom de sanitära fordringarna för gravsättning inom gravkor ev. kyrka.

I B) om „krematorium“ har införts nya bestämmelser för krematoriernas inrättande och skötsel m. m. Dessutom heter det att vid varje krematorium skall finnas en föreståndare och att vem som är föreståndare skall anmälas till polismyndigheterna liksom när skifte skett på denna befattning. Vidare förekommer bestämmelser om journalföring av eldbegängelserna.

I C) „om dödsbevis“ har skett en utomordentligt fin förenkling. Tidigare fordrades två dödsbevis, utfärdade av läkare, så snart det gällde eldbegängelse varvid sökanden fick erlägga 10:— kronor för specialbeviset. Nu räcker det med ett och det har klarare och redigare text. Det skall av läkaren utan dröjsmål överlämnas till den som ombesörjer begravningen. Dödsbeviset är nödvändigt — utom för vissa undantag beträffande jordbegravningar i glesbyggder — och absolut nödvändigt när det gäller eldbegängelse för att under D) angivna åtgärder skall kunna vidtagas.

D. „Om gravsättning och eldbegängelse av stoftet efter avliden“. Förordningen innebär mycket stora förändringar framförallt när det gäller eldbegängelse. I stort sett är tillståndsgivning för eldbegängelse överflyttad från polismyndigheterna till pastor (= sockenprästen).

*) Artikelförfattarens updelning.

Underlaget för hans beslut är det av läkaren utfärdade dödsbeviset. Pastor, som i Sverige sköter folkbokföringen, utför dessa uppdrag i egenskap av statens tjänsteman och är underställd tjänstemannaansvar som övriga statstjänstemän.

Är läkarens dödsbevis klart och entydigt åligger det pastor att utfärda ett speciellt av riksbyrån för folkbokföringen fastställt intyg att gravsättning och/eller eldbegängelse får ske. Om jordfästning eller motsvarande finnes ingenting i detta intyg. Är pastor till följd av dödsbevisets uttalande tveksam skall han omedelbart med skrivelse överlämna dödsbeviset till polismyndigheten som i så fall får utfärda intyg om att gravsättning eller eldbegängelse får ske (ev. samråd med tjänsteläkare). Är däremot polismyndighet tveksam avgöres ärendet av länsstyrelsen. Under vissa förhållanden kan gravsättning ske före länsstyrelsens ställningstagande men under inga förhållanden får eldbegängelse ske.

I stort sett har således eldbegängelsen blivit helt jämförd med jordbegravning. Den enda avvikelserna som finnes är att före eldbegängelsen skall den som ombesörjer begravningen till krematorieföreståndaren överlämna en skriftlig förklaring från den avlidnes närmaste anhöriga att den döde — såvitt känt är — icke varit motståndare till eldbegängelse eller förordnat om jordbegravning.

Alltså behöves ett intyg från pastor då det gäller jordbegravning (behöver icke utfärdas då pastor svarar direkt för kyrkogården) samt ett från pastor och ett från anförvanterna då det gäller eldbegängelse. Den som svarar för kyrkogården eller krematoriet skall återställa det förstnämnda intyget försett med påskrift om dag för gravsättning resp. eldbegängelse samt även efter gravsättning av urna jämväl dag för denna gravsättning till pastor i den församling där den döde varit kyrkobokförd eller där detta är obekant till pastor i den församling dödsfallet timat.

I förordningen upptages även bestämmelser om in- och utförelse av lik och aska efter avlidna.

Det har dessutom funnits ett bevis om att jordfästning, d.v.s. den kyrkliga akten har ägt rum. Detta bevis finnes ännu

men gäller endast för dem som „jordfästs i svenska kyrkans ordning“ och utfärdas av den präst som förrättat jordfästningen. Anteckning sker i död- och begravningsboken. För övriga göres ingen anteckning i vilken ordning de „jordfästs“.

E. Om förfarandet med aska efter eldbegängelse.

Askan får kvarstå i ett krematorium högst ett år. Har den icke blivit avhämtad efter anmaning då två månader gått efter årets utgång skall krematorieföreståndaren ombesörja att askan bliver gravsatt i tillsluten urna.

Normalt får askan gravsättas på avskild gravplats antingen i urna som nedsettes i jorden eller nedgrävas utan att vara innesluten i urna. Urnan kan också sättas fritt under förutsättning att den är ordentligt fastgjord vid underlaget så att den ej går att flytta. Den kan också sättas i ett tillslutet rum (t.ex. i en gravvård) eller i en tillsluten nisch i en urnmur eller i ett kolumbarium. (Däremot får icke en urna stå fritt i ett kolumbarium eller annorstädes så som sker i Danmark).

Askan kan också nedgrävas eller utströs i en särskilt anordnad *minneslund*, där sådan är godkänd av Kungl. Maj:t och befintlig inom en begravningsplats.

Efter ansökan hos länsstyrelse inom det län där askan önskas utströdd, kan denna myndighet — om platsen finnes lämplig och garanti finnes för att utströendet sker på ett pietetsfullt sätt — medgiva att askan strös ut inom ett område, som icke är begravningsplats. Tillstånd från länsstyrelsen till detta förfaringssätt skall överlämnas till krematorieföreståndaren innan askan får utlämnas. Under väntetiden skall askan förvaras i tillsluten urna.

I den av pastor förda död- och begravningsboken antecknas eldbegängelse med E, gravsättning av stoft (= jordbegravning) med G, gravsättning av aska med N, nedgrävning eller utströende av aska i minneslund med M samt utströende av aska på av länsstyrelsen godkänd plats med U.

Till förordningen hör vidare bestämmelser om flyttning av gravsatt stoft och aska. Tillstånd till dessa förflyttningar skall sökas hos länsstyrelse.